

ПЕРСПЕКТИВЕ БЕЗБЕДНОСТИ
САВРЕМЕНОГ СВЕТА

Др Станислав Стојановић

Ураду су разматране контроверзе које прате процес успостављања глобалног поретка, при чему, својим значајем издваја се изражен дефицит у сфери безбедности. Аутор указује на то да крај хладног рата и прекид непријатељстава није значило слабљење глобалног насиља нити је свету приближило период дуготрајног мира и стабилности.

Не доводећи у питање фасцинантни потенцијал неолибералног концепта друштвеног организовања у креирању неслућених могућности технолошког, економског и демократског развоја савременог света и успостављања глобалног друштва, аутор апострофира све израженије поларизаторске тенденције таквог концепта које су у основи пораста глобалних раскола, нестабилности, несигурности и небезбедности.

Такав глобални контекст, у којем доминирају неолиберална начела економске ефикасности и рационалности и неравномерне економске дистрибуције, представља основу у разматрању актуелних глобалних безбедносних проблема и неизвесности које ће, у ближој будућности, у значајној мери детерминисати безбедносне перспективе савременог света.

Поред тога, разматране су могућности за успостављање глобалног поретка са хуманијим ликом и са мање израженим безбедносним дефицитима.

Кључне речи: *глобализација, неолиберализам, глобални поредак, безбедност, безбедносни ризици, неједнакост, денационализација, фрагментација, небезбедност.*

Увод

Преиспитивањем међународне политике после окончања „хладног рата“ намеће се закључак да је неодрживо својевремено општеприхваћено мишљење да ће глобализовани свет постати рационалнији и безбеднији. По-

казало се да се нису обистиниле тврдње оних, који су процес глобализације и успостављање глобалног поретка најављивали као формулу за обезбеђење хармоније економског и политичког развоја глобалног друштва, као и прогреса, мира и међународних односа заснованих на сарадњи. Хантингтон закључује да је „парадигма једног хармоничног света исувише далеко од стварности...“¹

Крај „хладног рата“ и прекид непријатељстава између блокова није значило слабљење глобалног насиља нити је свету приближило период дуго-трајног мира и стабилности. Напротив, евидентно је да су неки региони и нека друштва, као и велики број појединаца широм света у периоду након окончања ере „хладног рата“ у неупоредиво тежој ситуацији него што су били пре деведесетих година прошлог века. Тако је крај конфронтације на релацији Исток–Запад донео Балкану ратове, Совјетском Савезу распад и пораст нестабилности и насиља у региону Каспијског басена, ситуација у Африци је постала још хаотичнија, а анимозитети на Блиском истоку поново су ескалирали у још драстичнијој форми. Манделбаум закључује, да свет „после хладног рата, исто као и свет за време тог рата не оскудева у проблемима, сукобима и неизвесностима“.² Аутор констатује да свет после „хладног рата“ није најбољи свет од свих замисливих светова, како је то помпезно најављивано.

Данас постоји висок ниво сагласности великог броја теоретичара да глобализација и њени постулати на којима се одвија процес успостављања глобалног поретка нису у интересу многих појединаца и земаља. Они су довели до ескалације сиромаштва, заоштрили су већ постојеће расколе и иницирали су нове глобалне расколе, с тим у вези, неповољно делују на животну средину и не доприносе стабилности глобалне економије. Отуда мишљења да ти процеси нису решење за безбедност, већ израз опште неравнотеже у међународним односима. Хабермас у својој перцепцији, као изазов глобалној безбедности указује на „... све дубљи јаз у стандарду између добростојећег Севера и сиромашних, у хаосу и самодеструкцији потонулих регија Југа; као и културни конфликти, који се оцртавају између широко секуларизованог Запада и фундаментализму окренутог исламског света, с једне, и традиција Далеког истока, с друге стране – ћутке прелазећи преко алармантних сигнала еколошког часовника који немилосрдно откуцава, либанизације региона запалих у грађанске ратове и етнонационалне конфликтие, итд.“³

Озбиљност, сложеност и све израженија временска и просторна неограниченост наведених феномена указују на проблеме који не обећавају период мира и стабилности међународној заједници у будућности.

¹ Хантингтон, С.: *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 33.

² Манделбаум, М.: *Идеје које су освојиле свет*, Филип Вишњић, Београд, 2004, стр. 41.

³ Хабермас, Ј.: *Постнационална констелација*, Откровење, Београд, 2002, стр. 64.

Глобални поредак и дефицит безбедности

Са окончањем „хладног рата“ и колапсом Источног блока, 1989. године, према Каролини Томас, неолиберална економска и политичка филозофија постала је доминантна развојна мисао широм света⁴ и једна од кључних одредница у дефинисању света у 21. веку. Супериорност неолибералног концепта потврђује и Џозеф Нај, који каже да више „не постоји један јединствени конкурент либералном капитализму, као јединој преовлађујућој идеологији“.⁵

Тријумф неолиберализма значајна је идеолошка промена, а победа неолибералних вредности има велики значај у настајању и динамици процеса глобализације. Према теоретичарима неолиберализма, у основи тог пројекта јесте успостављање глобалног друштва у којем доминирају три основне идеје: „мир, као претпоставка односа међу државама; демократија, као најбољи начин организовања политичког живота и слободно тржиште, као неопходно средство за стварање богатства“.⁶

У неолибералном концепту мир је важна основа прогреса и демократског развоја света, при чему су демократија и тржиште основа мирољубивог света. Уобичајено је веровање неолибералних теоретичара да ће све већа међузависност савремених друштава и функција глобалних економских снага довести до прогреса, проширити благостање, укинути границе и тиме отклонити узроке сукоба. Слобода кретања капитала и отклањање препрека трговини сматрају се средствима за остварење тих циљева, што најбоље изражава слоган: „светски мир кроз светску трговину“. Често се сматра да такве тенденције произлазе из природних закона, којима се није могуће супротставити. Отуда Манделбаумов став да идеја либералне теорије садржи две тврдње: „Једна је да демократије теже да спроводе мирољубиву спољну политику, а друга да тамо где је слободно тржиште успостављено, сам процес рада временом тежи да промовише демократију.“⁷ Та узајамна повезаност демократије и слободне трговине, с једне стране, и мира, с друге стране, чини суштину либералног модела мира.

Чврста вера неолибералне мисли да ће слободна трговина учинити свет не само богатијим већ и мирнијим, пракса савремених међународних односа то није потврдила. Иако су јасно изражена стремљења к стварању јединственог планетарног простора, свет се снажније суочава са израженим поларизацијама, социјалним и политичким тензијама, верским и етничким су-

⁴ Thomas, C.: „Poverty, Development and Hunger“, In: Smith, S. and Bayalis, J.: *The Globalization of World politics*, Oxford University Press, London, 2001.

⁵ Нај, Џ.: *Како разумети међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 321.

⁶ Манделбаум, М., *исто*, стр. 11.

⁷ *Исто*, стр. 18.

кобима, односно, савремена међународна заједница суочена је с ризиком у најширем смислу те речи. Отуда се у перцепцијама многих теоретичара савремени свет све више препознаје као простор глобалне узбурканости (*Розенау*) и општег метежа (*Бжежински*), а за многе је ово време небезбедности и повећане сумње у мирнодопску перспективу света.⁸ Неизвесност је постала главно обележје начина живота, а неочекивани догађаји – опште место.⁹

Наиме, промене изазване процесом глобализације иницирају ризике због којих постају све мање значајни простор, време и границе између држава и континената и чији се токови и последице све теже могу предвидети и контролисати. На тај начин, савремени свет све више постаје глобално друштво ризика,¹⁰ јер ризици везани за детериторијализован простор који настаје у процесу глобализације све мање су националан, а све више глобалан феномен. У вези с тим, Бек закључује: „Ризици модернизације поседују једну иманентну тенденцију ка глобализацији”.¹¹ Према њему, савремени ризици разликују се од ранијих ризика не само у погледу своје глобалности, већ, пре свега, у савременим разлозима, које он налази у индустријском и постиндустријском моделу производње и расподеле произведених добара. Због тога тврди: „У развијеној модерни друштвену производњу добара систематски прати друштвена производња ризика”,¹² а све снажнија и интензивнија међузависност друштава и политичких заједница, према Хабермасу, светско „становништво је објективно одавно укључено у недобровољну заједницу ризика”.¹³ Исто тако, према Гиденсу ризици глобализације су произведени ризици, што значи да су последица утицаја људског знања и технологије на свет природе.¹⁴

Према процени ЦИА, очекује се да ће све већа умреженост глобалне технологије и економије, које ће покретати брзи и умногоме неограничени протоци информација, идеја, културних вредности, капитала, робе и услуга људи, утицати на повећање политичке стабилности у свету 2015. године. Међутим, домети таквих глобалних процеса неће бити универзални, нити равномерно распоређени, па ће финансијска нестабилност и повећање економске неједнакости бити најзначајније обележје међународног економског поретка. То ће имати за последицу запостављање и маргинализацију регија, земаља и група које се суочавају са све дубљом економском стагнаци-

⁸ Симић, Д.: *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002, стр. 12.

⁹ Симић, Д.: *исто*.

¹⁰ Бек, У.: *Ризично друштво*, Филип Вишњић, Београд, 2001.

¹¹ Бек, У.: *исто*, стр. 55.

¹² *Исто*, стр. 31.

¹³ Хабермас Ј.: *исто*, стр. 62.

¹⁴ Гиденс, Е.: *Социологија*, Београд, 2002, стр. 6.

јом, политичком нестабилношћу и културним отуђењем, што ће појачати политички, етнички и верски екстремизам и изазвати пораст насиља на тим просторима.¹⁵

Теоретичари се слажу с тврдњом да су економске кризе законитост капиталистичког система и да ће глобална економија, заснована на дерегулацији, бити склона периодичним кризама, и да ће носити ризике и неизбежно стварати препреке, од којих ће неке бити разорне. Општа је сагласност да ће глобалну економију пратити хронична финансијска нестабилност и повећана економска подељеност, што указује на то да глобални контекст није хармоничан. Чињеница да се глобализација не догађа у идиличном, већ у нестабилном и конфликтном глобалном контексту, са израженим асоцијалним и репресивним тенденцијама у чијој основи су пораст нових неједнакости, све већи јаз између богатих и сиромашних и све чешћа легализација насиља, рата и интервенција, чини од света опште место ризика. У основи савременог либерализма је идеологија профита и интереса, а такав друштвени концепт тешко може да буде основа дуготрајног мира и сигурности.

Амбивалентна природа глобалног тржишта наводи Манделбаума на крајњи песимизам када је реч о безбедносној перспективи савременог света. За њега „смањење највећих извора немира двадесетог века не значи и да је свет у двадесет и првом веку предодређен да буде миран и без промена ... Такав дан за планету никад неће доћи... Слободно тржиште наставиће да креира и уништава где год да функционише, правећи од неких људи победнике, од других губитнике. Различити интереси те две групе изазваће политички конфликте и у одсуству великих сукоба и система који су обележили деветнаести и двадесети век. У том контексту, политика, а тиме и историја се никад неће завршити“.¹⁶

Десоцијализовани економизам неолибералне визије света очигледно не узима у обзир стварну цену тако економски дефинисане политике. Третирање социјалне државе, као грешке у развоју, чини све извеснијом опасност да либерализам склизне у социјалну патологију. Хабермас упозорава да широко „одустајање од политичког уобличавања социјалних односа и спремност да се нормативно становиште сузи у корист прилагођавања наводно неизбежних системских императива светског тржишта, завладало је јавним аренама западног света“.¹⁷ Такво подређивање државе вредностима економије, према Бурдијеовом мишљењу, биће и убудуће основ за неред – како у односима између држава, региона и економских блокова, тако и унутар структура савремених друштава, с обзиром на напетости између Севера и Југа – уништавање појма колективне одговорности и експанзије дру-

¹⁵ *Global trends 2015.*

¹⁶ *Исто*, стр. 294.

¹⁷ Хабермас, Ј.: *исто*, стр. 84.

штвене патологије. Због тога се Бурдије оправдано пита да ли можемо „очекивати да изузетна количина патње коју производи такав политичко-економски режим буде једног дана у основи једног покрета способног да заустави срљање ка провалији“.¹⁸

Присутна тенденција некротичког вредновања капиталистичког погледа на свет била је разлог да Светозар Стојановић нагласи забринутост због чињенице будући да су „у тој земљи (Америци), али и много шире, све веће илузије да глобализација капитализма, и то чак оног социјално нерегулисаног, представља свеопшти лек за светске бољке“.¹⁹ И међу америчким теоретичарима нема дилеме у вези са слободним тржиштем: његово нормално деловање неизбежно доноси и непожељне пратеће појаве. Наиме, према мишљењу Манделбаума, тржиште уништава и дислоцира, нарушава природно окружење и ствара материјалну неједнакост која изазива завист и мржњу.²⁰ А један такав дерегулисани привредни режим, како је упозоравао Полани, мора с временом да разори људску и природну супстанцу друштва.

Трећи свет јесте политичко и културно тло на којем ризици и опасности глобализације попримају посебне димензије. Економије већине земаља у субсахарској Африци и на Блиском истоку, као и неких земаља у Латинској Америци, и даље ће бити хендикепиране, а суморне перспективе чекају и Централну Азију и Југоисточну Европу. У супсахарској Африци стални сукоби и нестабилност, аутократске и корумпиране владе, претерана зависност од роба чије реалне цене падају, низак ниво образовања и веома распрострањене заразне болести онемогућиће брз економски раст у већини земаља. У садашњим околностима, у којима је Трећи свет углавном остао само извор сировина и снабдевач богатог севера јефтином радном снагом, према Смиљи Аврамов, нема изгледа за било какво побољшање ситуације у тим земљама, јер наведени проблеми произлазе из постојеће транснационалне структуре светске економије.²¹

Високо зависни Трећи свет, који највише осећа последице социјалне неједнакости, претвара глобалну арену у све експлозивније тло. Упоредо с јачањем логике неолибералистичке рационалности и потискивањем правила праведне расподеле развијају се антагонизми између оних који су погођени ризицима и оних који профитирају, односно антагонизми између оних који продукују и оних који конзумирају.²² Песимистичке пројекције у погледу

¹⁸ Бурдије, П.: *Сигнали светла, прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, стр. 116.

¹⁹ Стојановић, С.: „САД, свет и ми“, предавање, Стојановић С. Т01. htm, стр. 8.

²⁰ Манделбаум, М.: *исто*, стр. 306.

²¹ Аврамов, С.: Трилатерална комисија, светска влада или светска тиранија, Идиј, Ветрник, 1998, стр. 80.

²² Бек, У.: *исто*, стр. 69.

еманципације и положаја тих држава у структури глобалног друштва у настајању, представљају основу за њихову дугорочну нестабилност и непрекидно насиље у њима, што те регионе претвара у трајну „зону немира“.

Остаје дилема докле ће та трећина трпети хендикепираност и кад ће започети са апокалиптичним уцењивањем отуђене „златне и моћне милијарде“. Светозар Стојановић упозорава да ваља „стално имати на уму и то да ће се садашњи однос моћи и немоћи све више релативизовати, јер ће у посед средстава за уништење једног дела или чак целокупног људског рода све више долазити и његова огромна већина“.²³

За Стиглица, такође, нема дилеме да доминантан ток глобализације не нуди прихватљиву безбедносну перспективу света. „Готово је сваком постало јасно да је нешто кренуло ужасно погрешним смером... Зашто је глобализација – сила која је донела толико добра – постала тако конзервативна?“²⁴ Иако ће, према њему, ризик од рата између развијених земаља да буде мали, међународна заједница ће и даље да буде суочена са сукобима широм света – од релативно честих унутрашњих побуна малих размера до повремених регионалних ратова међу државама. Могућност за такве сукобе (од сукоба Индије и Пакистана до Кине и Тајвана) Стиглиц види у порасту ривалитета у Азији, као и између антагониста на Блиском истоку. Потенцијална убојитост тих сукоба повећаће се и због доступности ракетних система већег домета и других технологија. Исто тако, огроман ризик је недостатак адекватних механизма и игнорисање ситуације у Африци од Запада.

Опасност од унутрашњих сукоба, како сматрају многи теоретичари, биће најчешћа претња стабилности широм света, и ако се не буду спречавали преливаће се у међудржавне сукобе. Унутрашњи сукоби биће учестали у недовољно стабилним и slabим државама супсахарске Африке, на Кавказу и у централној Азији, као и у деловима југоисточне Азије. Како се вишеструки и међусобно повезани проблеми супсахарске Африке буду усложавали, етничке и социјалне тензије ће се појачавати, и ескалирати, периодично, у отворене сукобе, који ће се ширити изван граница држава у којима су настали. Због сиромаштва и неизграђености система владавине још више ће осиромашити ресурси, а традиционалне парадигме ће бити подстицај за фундаменталистичке покрете и ширење терористичке и криминалистичке мреже.

Роберт Кох сматра да се свет није значајније изменио након окончања „хладног рата“ јер су многи проблеми, као што су подела Север – Југ и ратови који и даље нарушавају стабилност многих региона, и даље део реалности савремене међународне заједнице. Ти проблеми, као и многи други, могу свет да врате на период с краја „хладног рата“, и отуда, према њему, инсистирање „на поштовању људских и мањинских права, очувању животне

²³ Стојановић, С.: *исто*, стр. 7.

²⁴ Стиглиц, Џ.: *Противуречности глобализације*, СВМ-х, Београд, 2002, стр. 18.

средине, политичкој демократији и стабилним институцијама илузија је у условима глобалне несигурности и систематске неуређености“.²⁵

Бек сматра да живимо у добу организоване неодговорности, а еклатантан пример за то јесте глобално тржиште. Оно је, како примећује Вулетић, организовано инперсонално, а одсуство светске владе чини га сасвим нерегулисаним. Последице неодговорности глобалне тржишне економије две су логике расподеле, које су међусобно повезане – расподела добара и расподела беде.²⁶

Криза међународног правног суверенитета и унутрашње легитимности националне државе, формирање регионалних и светских институција управљања, све већи утицај транснационалних и наднационалних институција, инструментализација међународних организација, као и универзализација модела западне демократије на светској сцени, јасно наговештавају настојања глобалне елите да успостави ауторитаран светски поредак који ће почивати на принципима хијерархије и доминације.²⁷ Отуда је, супротно очекивањима, уместо мира и демократизације глобалног поретка, наступила трка за глобалном прерасподелом моћи, праћена новим тежњама за доминацијом и експанзијом.²⁸

Глобална неједнакост и глобални расколи

Теоретичари с правом указују на вишеструко противуречни глобалистички сценарио, што за последицу има широк дијапазон раскола који карактеришу међународне односе савременог светског поретка. Истиче се да глобализација изазива веома различите ефекте за центар и периферију, при чему су развијене земље субјекат, а неразвијене – објекат глобализације. Тако на једној страни постоји велики број гладних и егзистенцијално угрожених људи у неразвијеним земљама и мали број богатих у развијеним земљама. Либерализују се делатности на финансијским тржиштима и проповеда отвореност привреда неразвијених земаља, а задржавају се и шире значајна протекционистичка и друга ограничења у развијеним земљама и тиме поспешују хаотични и противуречни процеси дерегулације и централизације. Исто тако, у доминантним глобалним односима сукобљавају се др-

²⁵ Cox, M.: „International history since 1989“, In: *The Globalization of World Politics*, p. 117.

²⁶ Вулетић, В.: „Глобализација процес или пројекат“, у: *Нова српска политичка мисао*, Нова едисија, vol. VII, бр. 3–4, стр. 91.

²⁷ Тркуља, Ј.: „Глобализација као потчињавање или шанса“, у: Павићевић, В.: *Аспекти глобализације*, Досије, Београд, 2003, стр. 36.

²⁸ Тркуља, Ј.: *исто*, стр. 38.

жавни и транснационални интереси, руше баријере националних тржишта и стварају међународни монополи.

Процес успостављања глобалног друштва одвија се под доминантним утицајем најмоћнијих западних држава и њихових интереса, при чему, остали део света лишен је могућности да значајније утиче на смер напредовања процеса глобализације и осуђен је на позицију периферије и резервоара сировина и јефтине радне снаге. Отуда, тако усмеравани процес, према Соросу, производи географију „непотребног“ света и ствара царство које је у погледу пространства глобалније веће од свих претходних, али се сви они који су изван граница тог царства сматрају варварима.²⁹

Честим поистовећивањем еманципаторских и експлоататорских аспеката глобализације с богом Јанусом изражава се њена крајње амбивалентна природа. Асиметрични систем расподеле друштвене моћи који креира глобализација трајно антагонизује светски систем на развијени светски центар – Север, и неразвијени – Југ (полупериферија и периферија), између којих постоје бројне неједнакости и противуречности. Поларизација у развоју различитих делова света (светски центар, полупериферија, периферија) таква је да се неправедне економске и социјалне неједнакости претварају у нељудске.³⁰

На проблем све већих раскола као доминантних обележја савременог света упозорава и Волерстин. Према његовом мишљењу, током неколико првих деценија 21. века у свету ће се дешавати три геополитичка раскола. Прва два раскола изазваће конфликти унутар тзв. тројства: Сједињене Државе – Европска унија – Јапан, око примарног места капиталне акумулације и конфликти између Севера и Југа.³¹ Ти конфликти се географски могу локализовати и односе се на међудржавне односе. Трећи раскол према Велерстину везује се за конфликт који је у вези с концептом о преуређењу светског система који се заступа у Давосу и концептом карактера светског система Порто Алегреа.

Раскол Север–Југ доминантно је обележје глобалног процеса, па се продубљивање јаза између Севера и Југа, или како неки називају ту појаву – „глобални апартхејд“, намеће као неминовност. Наиме, према мишљењу бројних теоретичара глобализације, у „садашњим условима нема услова за ма какво побољшање ситуације, јер тај јаз произлази из постојеће транснационалне структуре светске економије“.³² За Волерстина је раскол Север–Југ реалност и део основне структуре светске економије засноване на капиталу. На тој основи одвија се економска поларизација, која се повећава гео-

²⁹ Сорос, Џ.: *Криза глобалног капитализма – угрожено отворено друштво*, Београд, 1999, стр. 89.

³⁰ Human Development Report 2000.

³¹ Волерстин, И.: *Опадање америчке моћи*, ЦИД, Подгорица, 2004, стр. 253.

³² Аврамов, С.: *исто*, стр. 80.

метријском прогресијом. „Север одржава овакво устројство монополизацијом савремених процеса производње, контролом светских финансијских институција, доминацијом над светским фондовима знања и светским медијима, и што је најзначајније, војном силом“.³³

Неолиберални концепт организовања глобалног друштва, у којем „победничка“ економија има врховни ауторитет и доминантно место у друштвеним процесима, заснива се у основи на коегзистирању две супротстављене стране – супериорне богате мањине и социјално инфериорне већине. Глобална привредна хијерархија (супериорна богата мањина), чији су носећи елементи, транснационалне компаније и финансијски центри моћи, снажно је утемељена у власништву и управљању глобалним средствима за производњу и капиталом, употреби глобалне радне снаге и располагању резултатима производње.³⁴ На тај начин она пресудно одређује хијерархију осталих структура моћи глобалног поретка и позицију социјално инфериорне већине.

Опште је уверење да креатори неолибералног програма намећу економску политику и критеријуме које „слаби“ не могу да издрже, па, уместо да се развијају, све више назадују и постају периферија. Глобализација је првенствено резултат економских интереса и погледа на свет транснационалне елите моћи, коју творе власници и врхунски менаџери великих транснационалних корпорација, политичка елита – лидери Г-7 и они који управљају наднационалним организацијама (ММФ, СБ и СТО).

Проблем глобализације економских токова и радикализам тржишних институција најснажније се осећају у маргинализованим привредама и друштвима. Неразвијеност периферије последица је развоја центра, који се издиже на експлоатацији њене јефтине радне снаге и јефтине сировине. У вези с тим, препознатљива је тенденција групе најмоћнијих земаља света, предвођених САД да међусобне односе успостављају на принципима демократије и сагласности, а да према остатку света наступају с позиције ауторитарности и принуде.³⁵

За многе теоретичаре, са становишта стабилности и безбедности глобалног поретка, због великих неједнакости богатог Севера и сиромашног Југа, поделе све оскуднијих ресурса и све веће зависности Севера од Југа у еколошкој сфери, највећа неизвесност везана је за конфронтације Север–Југ. Цирн упозорава, „како је моћ хаоса југа, заснована на великом броју становника и на другим еколошким датостима, тако велика као никада пре у

³³ Волерстин, И.: *исто*, стр. 260.

³⁴ Печујлић, М.: *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 102.

³⁵ Накарада, Р.: „Неизвесност савремене демократије“, у: Хелд, Д.: *Демократија и глобални поредак*, Филип Вишњић, Београд, 1997, стр. 399.

историји савременог система држава, овај латентни конфликт скрива разорност“.³⁶ Према њему, у таквим околностима нема места за комплексно управљање светом и његову безбедносну перспективу.

Перспектива даљег раскола између богатог Севера и сиромашног Југа поприма још песимистичније обресе ако се узме у обзир чињеница да се на југу налазе веома велике земље које имају актуелну или потенцијалну геополитичку моћ, као што су Русија, Кина, Индија, Бразил, Индонезија и Кореја. Према Волерстину, одговор Југа кретаће се у оквиру трију стратегија – афирмације радикалних промена, директне конфронтације и трансфера популације. Под стратегијом радикалних промена, у основи, подразумева се одбацивање основних вредности Запада и свега што оваплоћује западну цивилизацијску парадигму. Повећање броја традиционалистичких покрета, са специфичним наглашавањем територијалне димензије и територијалног идентитета Југа, производи сталан и умногоме непредвидив притисак на стабилност и привилеговану позицију Севера. Ти покрети чине силу чији ће се утицај наредних деценија вероватно повећавати, посебно ако се имају у виду хаотични конфликти у светском систему који је у структурној кризи.

Иако земље Југа за сада избегавају директну конфронтацију са Севером због тога што су слабије, Волерстин сматра, да се наслућују промене. Наиме, током 20. века Север је провоцирао многе конфронтације у намери да нешто наметне земљама Југа или да спречи на тим просторима процес којима су потенцијално угрожавани његови интереси. Међутим, у будућности, биће све више могућности да директне конфронтације долазе с Југа. У нешто развијенијим земљама Југа јача порив да се стекне нуклеарно оружје. Иако су те државе свесне да не могу парирати америчким нуклеарним капацитетима, настоје да се домогну наоружања које може на супротној страни да изазове страх. Волерстин мисли да амерички „покушај да контролише пролиферацију јесте у најбољем случају механизам који служи за одуговлачење и не може успети... и можемо очекивати још барем десетак нуклеарних сила у наредној деценији“.³⁷

Демографска поларизација између Севера и Југа заоштрава се у последњих неколико деценија и чиниће основу њихових раскола у будућности. Реч је о једноставној чињеници да се у државама Севера не репродукује становништво толико да би имале довољно радно способног становништва, што има за последицу све већи број становника старијих од шездесет година. Истовремено, у државама Југа има много младих и радно способног становништва. Резултат такве ситуације, биће велики талас миграције са Југа ка Северу, при чему ће се највећи део миграције одвијати илегално.

³⁶ Цирн, М.: *Управљање с оне стране националне државе*, Филип Вишњић, Београд, 2003, стр. 239.

³⁷ Волерстин, И.: *исто*, стр. 265.

На основу анализа политичких опција које глобализација као амбивалентан процес намеће савременом свету, сукоб цивилизација сасвим сигурно више од једне деценије не губи на актуелности. Из анализа услова који могу да погодују настајању глобалних подела и сукоба, Цирн указује на то да још од консолидовања међудржавног система у 18. веку стално долази до великих светских сукобљавања, која он назива глобалне линије сукоба. Према Цирну, оне настају, с једне стране, због такмичења за позицију хегемона у међународном систему и, с друге стране, због надметања око универзализовања унутрашњег политичког поретка.³⁸

За разлику од Цирна, Хантингтон сматра да фундаментални извори сукоба у свету после завршетка „хладног рата“ неће да буде идеолошки нити економски, већ ће доминантан извор подела и конфликта у глобалној политици да буде култура. Према њему, процес универзализације Запада и либералне демократије, праћен све снажнијим дезинтеграцијама и сукобима, имаће за последицу глобални сукоб култура, односно сукоб цивилизација.³⁹ Наиме, еволуција глобалне политике после краја хладног рата није означила крај сукоба, већ стварање нових идентитета у култури и нових образаца сукоба унутар група из различитих култура. У свету је након идеолошке конфронтације Истока и Запада локална политика — политика националног, а светска политика — политика цивилизација. Културни и цивилизацијски идентити у будућности биће основа за антагонизацију света и извори сукоба и конфликта.

Хантингтон упозорава „да за људе који теже идентитету и поновном проналажењу етничитета, постојање непријатеља је суштинско, и потенцијална најопаснија непријатељства настају дуж напрслих граница између главних светских цивилизација.“⁴⁰ Према Хантингтоновим песимистичким прогнозама, сукоб цивилизација доминираће светском политиком и представљаће последњу фазу у еволуцији сукоба у модерном свету.⁴¹ У вези с тим, он сматра да ће у том глобалном сукобу култура на једној страни наступити алијанса западних националних држава, а на другој — алијанса свих противника западног модела. Прецизније, када је реч о алијанси противника Запада, Хантингтон говори о конфучијанско-исламској алијанси, која је изазов за моћ и вредности Запада.⁴² Он нуди аргументацију која недвосмислено потврђује став да се моћ Запада премешта на незападне цивилизације.

Узроке цивилизацијских сукоба Хантингтон види у религијским разликама, које су за њега суштинске и фундаменталније од разлика између језика,

³⁸ Цирн, М.: *исто*, стр. 239.

³⁹ Цивилизација је највише културно груписање људи и најшири ниво културног идентитета који их разликује од других врста, (Хантингтон, С.: *исто*, стр. 46).

⁴⁰ Хантингтон, С.: *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 20.

⁴¹ Милашиновић, Р., Милашиновић, С.: *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004, стр. 53.

⁴² Хантингтон, С.: *исто*, стр. 203.

традиција и политичких идеологија. Исто тако, интензивирање интеракција међу народима различитих цивилизација, као последица глобализације, појачава цивилизацијску свест, која даље подстиче разлике и историјски потиснуте анимозитете. У блиској вези с кризом идентитета и повратка коренима у свим незападним цивилизацијама, према Хантингтону, јесу и моћ и агресивност културе западне цивилизације.⁴³ На тај аспект упозоравају и многи други теоретичари, наглашавајући да дискриминација националних културних идентитета и вредносне свести промотера глобалне свести у име конструкције светског друштва појачавају отпор таквим настојањима путем оживљавања национализама и традиционализама.⁴⁴ Повећање неједнакости, глобализација сиромаштва и доминантна ауторитарна форма глобализације, како упозорава Печујлић, погодно су тле да културни идентитет, који је на најширем нивоу цивилизацијски идентитет, обликује моделе кохезије, дезинтеграције и сукоба у постхладноратовском свету.⁴⁵

У даљој разради своје тезе о непролазности културног идентитета, Хантингтон истиче да се међуцивилизацијски сукоби данас појављују на локалном и глобалном нивоу. Под локалним нивоом подразумева сукобе дуж граница раздвајања суседних држава из различитих цивилизација и између група различитих цивилизација унутар једне државе. На светском нивоу, под сукобом цивилизација подразумева сукобе између главних држава различитих цивилизација.⁴⁶

Апострофирајући значај религије у конституисању цивилизацијског идентитета, Хантингтон посебно упозорава на ислам као стални извор међуцивилизацијских сукоба. Одбацујући тезу да је исламски фундаментализам основа сукоба муслиманског света са својим окружењем, исти аутор наводи оспоравану тврдњу да такву основу чини „сам ислам“ због специфичности које га чине особеном религијом. Образлажући ту тврдњу, наводи податке да је од 1993. до 1994. године било 50 етнополитичких сукоба. Од тога, у 26 сукоба учествовале су исламске земље, што значи да су се муслимани борили у више ратова од народа из било које друге цивилизације.⁴⁷

За Цирна би, у сенци таквог сукоба цивилизација култура, пројекат комплексног управљања светом био осуђен на пропаст. Уместо њега, преимућство би добили културно неразумевање, инструментализовање културних диференцијација преко политике силе и трка у наоружавању.⁴⁸ Међутим, насупрот Хантингтону Цирн сматра да нема идеолошког основа за настајање глобалних линија сукоба, а процес денационализације доприноси да се у догледној будућности умање опасности од глобалних конфронтација. Према његовом мишљењу, су-

⁴³ Милашиновић, Р., Милашиновић, С.: *исто*, стр. 54.

⁴⁴ Видојевић, З.: *Куда води глобализација*, Филип Вишњић, Београд, 2005, стр. 51.

⁴⁵ Печујлић, М.: *исто*, стр. 140.

⁴⁶ Хантингтон, С.: *исто*, стр. 208.

⁴⁷ *Исто*, стр. 285.

⁴⁸ Цирн, М.: *исто*, стр. 240.

коб Север–Југ, односно сукоб култура, не може да поремети форму глобалне линије сукоба. „Снага хаоса многих земаља на јужној полулопти земаљске кугле заиста може нарасти и попримити фатална дејства, али се не може по облику установити, и према томе, не може бити основа хегемонистичких стремљења у оквиру неке глобалне линије сукоба“.⁴⁹ Сви садашњи сукоби су дубоко транснационални јер се ни узроци сукоба, ни организација сукобљених снага не могу више разумети у националном контексту. Такав став Цирн вероватно заснива на свом неолибералном убеђењу да слободна трговина чини свет не само богатијим већ и мирнијим, иако постоје бројни показатељи да повећана економска међузависност у међународном систему, сама по себи, није довољна за промовисање веће међународне стабилности.

Када је реч о расколу у тзв. тројству – САД, ЕУ и Јапан, на који указује Волерстин, перспектива тог раскола умногоме ће зависити од тога шта се дешава на релацији Север–Југ. Наиме, према Југу, САД, ЕУ и Јапан имају заједничке геополитичке интересе, али у овој фази иницијативу имају САД, као протагониста Севера, захваљујући својој војној снази и утицају који имају у ММФ и Светској банци.⁵⁰ Када је реч о могућем сукобу унутар тзв. тројства, Волерстин указује на то да САД, ЕУ и Јапан поседују подједнако високу техничку компетентност, финансијску базу и комерцијалне мреже, што им омогућава да купују и продају на светском тржишту и, с обзиром на то, остварују велике профите. Исто тако, све три земље настоје да путем одговарајуће истраживачке и развојне активности осигурају сопствену предност. Разлика постоји у војној моћи, али Европа и Јапан, како каже Волерстин, нису војни ривал САД, нити показују нарочиту вољу да се такмиче у тој области. Међутим, нема дилеме да постоји њихова чврста решеност да се такмиче за економску супериорност, па се очекује да њихов приоритет – невојни развој, има пресудни значај за њихов успех. Волерстин закључује, оно „што имамо јесте трајни геополитички раскол у којем ће Сједињене Државе вероватно проћи најмање добро у наредних двадесет до тридесет година“.⁵¹

Глобализација и претпоставке демократског развоја и мира у свету

Процеси глобализације тешко могу да се зауставе. Због тога суштинско питање није како да се заустави тај процес, већ помоћу којих политичких аранжмана могу да се ублаже проблематична дејства савремене глобализације и поспеше њена пожељна.

⁴⁹ Цирн, М.: *исто*, стр. 248.

⁵⁰ Волерстин, И.: *исто*, стр. 259.

⁵¹ *Исто*.

На основу анализе ризика који угрожавају савремени свет, Бек упозорава да научна рационалност остаје празна без друштвене рационалности.⁵² Указујући на проблем ризично оријентисаних природних наука, он наглашава да модерно друштво производи сопствену угроженост, чију основу чини економско слепило за ризике. Ризик нас „првенствено својом радикалношћу чини свесним централног институционалног извора грешке техничких наука у опхођењу са самопроизведеним ризицима: у напорима за повећањем продуктивности увек су се занемаривали и још се занемарују ризици који су са тим повезани“.⁵³ Највећи приоритет научнотехнолошке радозналости тиче се знања које повећава продуктивност, а тек се потом размишља и о угроженостима које су са тим повезане. Дакле, за Бека, „први разлог производње ризика и њиховог погрешног схватања јесте једна економска кратковидост природне и научнотехнолошке рационалности. Њен поглед је усмерен на предности за продуктивност. Тиме је она у исто време погођена једним систематски условљеним слепилом за ризике“.⁵⁴

За Стиглица, такође, нема сумње да пустошећи ефекти глобализације на земље у развоју, посебно на сиромашне у тим земљама, иако су допринели стварању активнијег глобалног друштва које се залаже за циљеве демократије и већу социјалну правду, нису у функцији стабилности и безбедности света. Међутим, за њега, као и за велики број других теоретичара, проблем није у глобализацији, већ у томе како се њоме до сада управљало.⁵⁵ „Ја иначе верујем да глобализација – тј. уклањање баријера слободној трговини и чвршћој интеграцији националних економија – може бити снага за добробит свих у свету, посебно сиромашних. Али такође верујем да би то био случај, да се о начину на који се до сада управљало – укључујући и међународне трговинске уговоре који су имали тако велику улогу у уклањању тих баријера, као и политике које су биле наметнуте земљама у развоју у процесу глобализације – мора на радикално другачији начин промислити“.⁵⁶

Указујући на огромне недостатке у управљању глобализацијом, Стиглиц сматра да је фундаментална промена коју треба предузети да би глобализација профункционисала на потребан начин – промена у функцији управљања. У вези с тим, намеће се као неопходност реформисање међународне економске архитектуре, пре свега, система управљања међународним економским и финансијским институцијама. Под променама аутор подразумева стварање услова за „глобализацију са људским ликом“,⁵⁷ односно за нову со-

⁵² Бек, У.: *исто*, стр. 46.

⁵³ Бек, У.: *исто*, стр. 88.

⁵⁴ Бек, У.: *исто*, стр. 88.

⁵⁵ Стиглиц, Џ.: *исто*, стр. 225.

⁵⁶ Стиглиц, Џ.: *исто*, стр. 9.

⁵⁷ Печујлић, М.: *исто*, стр. 172.

цијалну политику усмерену на развој, доношење правила понашања мултинационалних корпорација и финансијског капитала, затим већа одговорност и већа контрола ММФ и Светске банке. Према њему, хумана глобална економија јесте могућа, па стога наглашава значај јачања постојећих и стварања нових институција глобалног управљања које ће функционисати на принципима једнаких права за све, што је први предуслов за корекцију и ублажавање социјално инфериорне, дарвинистичке стране неолибералног концепта.

На проблеме у сфери глобалног управљања указују и бројни други теоретичари глобализације, сматрајући да су нужне промене и да глобализацији као процесу који воде транснационалне корпорације недостају отвореност и одговорност. Наиме, процес глобализације није ни отворен ни праведан, јер у оквиру њега нема јасне институције и јасних правила, а не постоји ни систем одговорности. Зато је, у недостатку фундаменталних промена у управљању глобализацијом, најбољи начин да се осигура већа одговорност међународних финансијских институција за положај сиромашних и животну средину, као и за шире политичке и економске проблеме, повећање отворености и транспарентности.⁵⁸

Све израженији репресивни облик глобализације указује на то да ће судбина света у 21. веку пресудно зависити од карактера глобалних процеса. Иако је данас тешко и замислити нови миленијум као свет самодовољних националних економија и заустављене експанзије глобалног тржишта, све је већа сагласност да би само глобализација са другачијим правилима и институцијама могла да осигура светско друштво с људским ликом. У вези с тим, Гиденс каже: „Ако глобализацију схватимо озбиљно – како, свакако, и морамо, националне политике морају постати потпуно интегрисане у светске перспективе“.⁵⁹

Процес глобализације не сме да се своди само на економију и економске критеријуме вредновања њених домета, већ и на све феномене тог процеса који носе неизвесност и несигурност. Јер, како каже Хабермас: „Процес глобализације,.. навикава нас, корак по корак, на једну нову перспективу, из које јасније него раније учавамо како су социјалне позорнице веома ограничене, да су ризици заједнички и да су колективне судбине умрежене“.⁶⁰ Све већа незапосленост и веома брз раст курса акција и предузетничке добити, пораст кривичних дела са екстремно десничарском позадином и конфликти који се оцртавају на националној и интернационалној равни изазивају све већу узнемиреност. Међутим, социјалне неједнакости и политичко угњетавање нису природно дати, већ су то процеси проузроковани доминантним током глобализације, што значи да су друштвено проузроко-

⁵⁸ Стиглиц, Џ.: *исто*, стр. 237.

⁵⁹ Видојевић, З.: *исто*, стр. 133.

⁶⁰ Хабермас, Ј.: *исто*, стр. 60.

вани и, стога, подложни преображају. Отуда потреба да се преиспита социјална цена неолибералне економске праксе која маргинализује социјалне аспекте савремених друштава.

Хабермас сматра да би алтернатива асоцијалним тенденцијама неолибералне политике која „иде сама од себе“ могла да буде проналажење адекватнијих облика демократских процеса, с оне стране националне државе. Према његовом мишљењу, у постојећим условима национално устројена друштва, у процесу денационализације равнају се према једном светском друштву изграђеном искључиво на економским темељима. У вези с тим, намеће се дилема шта може да буде алтернатива бесперспективном прилагођавању императивима глобалне утакмице и да ли политика треба да следи захтеве тржишта.

Превазилажење асоцијалних тенденција неолибералног модела социјалне организације један је од кључних изазова глобализације. То не значи захтев за укидањем тржишта, већ је то захтев за хуманију глобалну економију, што подразумева промену политика водећих економских сила, које све снажније обликују економски поредак света на штету две трећине човечанства. Први кораци ка фундаменталним променама глобалне економске политике били би отпис дугова сиромашним земљама, правичан и дугорочан отпис дугова за све земље Југа, обавеза за богате да бар 0,7 одсто свог богатства усмере за финансирање развоја, уравнотежење размене између Севера и Југа, установљавање контроле ирационалног кретања капитала, забрана тајности у раду банака и увођење међународног опорезивања финансијских трансакција.⁶¹ То подразумева радикалне измене у функционисању постојећих глобалних економских институција и демократизацију правила и процедура у њиховом одлучивању. Према Стиглицу, та правила, морају да буду фер и праведна, да подразумевају дужну пажњу према сиромашнима и према моћнима, и да одражавају основно осећање пристojности и социјалне правде.⁶²

Највеће недостатке глобализације Хабермас види у демократском управљању. Изазовима глобализације, према његовом мишљењу, може се ићи у сусрет само ако се у постнационалним констелацијама развију нови облици демократске самоуправе друштва.⁶³ За Хабермаса, у друштву које има демократске амбиције не може да буде прихватљива тако неодмерена прерасподела друштвеног богатства. „Функционално оправдање није довољно да екстремно повећане социјалне разлике учини нормативно прихватљивим у демократски уређеном друштву. Стога, неолиберализам, као нормативна теорија, преузима на себе терет доказивања јаког исказа да ефика-

⁶¹ Печујлић, М.: *исто*, стр. 177.

⁶² Стиглиц, Џ.: *исто*, стр. 15.

⁶³ Хабермас, Ј.: *исто*, стр. 92.

сно тржиште није само оптималан однос расхода и прихода, него да гарантује социјално праведну расподелу⁶⁴. Све је очигледније да је потискивање социјалне државе извор огромне нестабилности широм света: све шири круг социјално искључених снажно упозорава на неопходност изналажења одговарајуће социјалне политике.

Значајан број теоретичара највеће недостатке глобализације види у њеним све доминантнијим недемократским тенденцијама. За Хабермаса, али не и само за њега, успостављање космополитске демократије јесте кључна претпоставка за стварање амбијента у којем би била могућа глобализација с хуманијим ликом. У Хабермасовој визији космополитске демократије подразумева се стварање политичког статуса грађанина света који би био представљен у парламенту света, као и оснивање међународног кривичног суда, чије би пресуде биле обавезујуће за националне владе без изузетака и трансформација Савета безбедности у егzekутивну власт.⁶⁵ Наиме, насупрот ставу неолибералних теоретичара да тек глобално уређено тржиште, уколико омогућује ефикасну привреду, може истовремено да испуњава захтеве праведне расподеле, Хабермас сматра да се само с космополитске позиције може омогућити поновно затварање економски „разобрученог“ светског друштва. Он је уверен да космополитски модел демократије даје основ за мишљење да демократија може постати трајни и стабилни оквир за политику савременог света.

Према Хабермасу, основ космополитски организоване заједнице чине сарадња и солидарност. Државе би морале да се укључују у кооперационе процесе једне космополитски обавезујуће заједнице држава и да изграђују свест о нужности космополитске солидарности. У сваком случају, идеја да глобализованим тржиштем управља компетентна политичка управа, претпоставља сложене међузависности између способности за кооперацију политичких режима и једне нове интегративне форме светске грађанске солидарности.⁶⁶ Отуда су демократске перспективе глобалне заједнице, како каже Хабермас, једино могуће ако пројекат „комплексног управљања светом почива на обухватању друштвене денационализације политичком денационализацијом, на изградњи духа заједнице са оне стране националних друштава и на примању демократских квалитета политике у више равни.“⁶⁷

Иако велики број теоретичара сумња у могућност демократске управе на транснационалном нивоу, сматрајући да је демократски легитимитет могућ само у оквиру државе, неспорно је и то да ће се, у мери у којој позитивне међународне институције постају важније, повећавати нужност њиховог де-

⁶⁴ Исто, стр. 97.

⁶⁵ Исто, стр. 110.

⁶⁶ Исто, стр. 62.

⁶⁷ Исто, стр. 260.

мократског легитимитета. Та чињеница поново актуелизује проблем услова за дух заједнице, с оне стране националне државе.

Хелд највеће недостатке глобалних процеса види у помањкању њихове демократске утемељености, посебно демократског одлучивања у наднационалним институцијама. Свакако, фундаментална промена у тој сфери тиче се успостављања глобалног демократског законодавства као оквира делатности корпорација који треба да омогући да се њихова активност и економски успех не заснивају на разарању природе, благостања и здравља људи.⁶⁸ Његова концепција космополитске демократије заснована је на утемељењу демократског права у међународној сфери. Он је уверен да космополитски модел демократије ствара услове „за проширивање институционалног оквира демократског управљања државама и друштвима“.⁶⁹

Иако је у постојећим условима тешко остварив, космополитски модел демократије представља прогресивну визију будућности света у којој светску политичку сцену одређује демократија, а не моћ и сила. Таквој визији Едгар Морен, као заговорник глобалне политике, додаје и идеју о планетарној конфедерацији, верујући да би она могла да реши неке од озбиљних проблема савременог света који су изазвани неолибералним концептом привређивања.

Денационализација и десуверенизација какву намећу промотери глобализације засноване су на крајње селективном практиковању, што се у крајњем своди на редуковање суверенитета држава неразвијеног света и отварање њихових привреда за налете глобалног тржишта. Зато би само универзално, односно неселективно, практиковање принципа ограничавања суверенитета, тј. интервенисање у унутрашње и спољашње послове свих земаља, укључујући, и ону најмоћнију земљу, могло да допринесе да свет постане праведније и мирније место за све људе. Тиме би будућност света била мање неизвесна него данас.⁷⁰

Све је присутнија идеја да се савремени проблеми не могу решавати на нивоу националних друштава, већ се за њихово адекватно решавање морају узети у обзир глобални процеси. Зато се у државном и међународном систему управљања подразумева способност националне државе за сарадњу и партнерство. Глобални контекст стварности чини да постају све потребнији међународни договор и мултилатерални за решавање све већих транснационалних проблема, као што су економска и финансијска нестабилност, легална и нелегална миграција, надметање за ретке природне ресурсе, хуманитарне и еколошке кризе, тероризам, трговина дрогом и оружјем, регионални конфликти и претње у кибернетичком простору. Државе са неефика-

⁶⁸ Печујлић, М.: *исто*, стр. 178.

⁶⁹ Хелд, Д.: *исто*, стр. 262.

⁷⁰ Радојчић, М.: „Дебата о глобализацији“, *Нова српска политичка мисао* (www.nspm.org.yu/Debate).

сном и некомпетентном владом не само да неће имати користи од глобализације, већ ће изазивати и сукобе, стварајући јаз између регионалних добитника и губитника.

Апокалиптични ризик од еколошке деградације ургентно намеће потребу другачијег човековог односа према природи, затим престанак третирања природних ресурса само путем тржишних механизма и установљавање глобалне еколошке политике. У новом односу према природи подразумева се увођење еколошког критеријума у располагање и трошење природних ресурса и постепено успостављање нових образаца производње и потрошње који треба да буду утемељени у глобалној еколошкој политици. Протоколи о мерама за спречавање климатских поремећаја не смеју да изгубе од делотворности због кратковидних профитерских интереса појединих моћних корпорација и држава које их штите. Исто тако, експлоатација природних ресурса мора да буде равномерно распоређена, будући да су они заједничко наслеђе човечанства.

Будућност међународног поретка у 21. веку умногоме зависи од трајног успостављања мира. Иако се немогућност глобалног рата оцењује као политичка реалност, свет је још увек далеко од остварења *свеопштег мира*. Формулу опште безбедности, коју предлаже Манделбаум, „садржи два принципа: транспарентност свих националних оружаних снага и војних вежби и устројство тих оружаних снага прилагођених за одбрану, а не за напад“.⁷¹ Наведени принципи су, без сумње, важни предуслови опште безбедности, али то није довољно. У условима постојања (асиметричног односа) глобалне војне силе, реална је опасност да она буде и ангажована. Зато реална опасност од ангажовања глобалних безбедносних асоцијација може да буде предупређена само успостављањем процедуралних решења која нису заснована на капацитету моћи водећих држава, као и осигурањем пуног легитимитета Уједињених нација. „Концепт глобалне колективне безбедности мора почивати на сарадњи и новој улози војних снага, таквој која би била усредсређена на спречавању криза, али под стриктном политичком контролом светске организације и уз ширу сарадњу различитих међународних субјеката“.⁷²

Када је реч о тероризму, као најтежој претњи глобалном миру и демократском развоју света и начинима за његово сузбијање, неопходан је значајно другачији приступ од до сада преовлађујућег дискурса. Фатић запажа, „основни принцип успешног супротстављања тероризму јесте одржавање моралног статуса ненасилња као императива за међународне односе“.⁷³

⁷¹ Манделбаум, М.: *исто*, стр. 16.

⁷² Добрковић, Н.: *исто*.

⁷³ Фатић, А.: „Садржај и перспективе антитерористичке стратегије САД у другом мандату Џорџа Буша“, *Војно дело*, бр. 4, Београд, 2005, стр. 52.

Апострофирање значаја моралног статуса ненасилња намеће савремена политика, пре свега политика САД, која је управо заснована на поновној легитимацији насилња, због чега је осуђена на неуспех у борби против тероризма. Фолк наглашава, „рат против тероризма би се могао и сам дегенерисати у још једну форму тероризма, уколико не буде доведен под законску контролу“.⁷⁴ Због тога, суштина рата против тероризма мора да се заснива на превенцији насилња и стварању културе новог лидерства, засноване на цивилизацијским облицима помоћи у превазилажењу социјалних, развојних и локалних безбедносних питања, а не на агресивној употреби војних снага и заостравању међуцивилизацијских сукоба и конфликта.⁷⁵

Будући да је сваки технолошки напредак, због могуће злоупотребе, потенцијално терористички напредак, неопходно је да се у глобалној стратегији борбе против тероризма полази од превентиве – од отклањања узрока сиромаштва, међународне неправде, културног хегемонизма, претњи и уцена. То је само део могућих узрока терористичких активности, што их, наравно, не оправдава, али код њихових планера и актера ти узроци *поспешују* опасан осећај легитимности. Због тога, савремено друштво знања мора да се потврди не само у науци и технологији него, пре свега, и у етици и хуманизму—у искреном заједништву. Такође, „исправан је захтев да нико не сме да објављује и води тзв. глобалне терористичке ратове и у њих невољно увлачи и оне који никада ничим нису дали ни најмањи повод да постану терористичке мете“.⁷⁶

Глобално друштво се не може остварити у неједнаком свету и у свету који је изгубио моралне обзире. Неједнакост и асиметричне претње са којима се свет суочава произлазе из асиметрије коју ствара глобализација. Сорш наглашава, имамо глобално тржиште, али немамо глобално друштво. Његов став је јасан: „А не можемо да изградимо глобално друштво ако се одрекнемо моралних разматрања“.⁷⁷ У вези с тим, важан предуслов за успостављање глобалног друштва јесте да економија постане пратилац политике, а не обрнуто.

Сличан захтев долази и од Фукујаме, аутора који је само пре десетак година, најављујући тријумф Запада, најавио и крај историје: Указујући да закон, уговор и економска рационалност представљају нужан, али не и довољан услов за стабилност и просперитет постиндустријског друштва, Фукујама истиче значај моралне одговорности и моралне солидарности као важних принципа за одрживост политичких заједница. Отуда његов захтев да економска рационалност, као основни постулат постиндустријског друштва

⁷⁴ Исто, стр. 52.

⁷⁵ Исто, стр. 52.

⁷⁶ Покрајац, С.: *Технологија, транзиција, глобализација*, Београд, 2002, стр. 233.

⁷⁷ Сорш, Џ.: исто, стр. 69.

мора исто тако да буде подржана „реципрочном моралном обавезом, осећањем одговорности према заједници и поверењем заснованим на обичајима, а не на рационалној калкулацији. Ово последње није анахронизам у модерном друштву, већ услов без којег модерно друштво не може успешно функционисати.“⁷⁸

Закључак

Иако је тешко поуздано и прецизно одредити будуће тенденције транс-националних ризика с обзиром на глобалну безбедност, може се констатовати да је процес успостављања глобалног поретка праћен низом комплексних и хитних проблема чије импликације доприносе да проблем безбедности буде све више примарно питање савременог света. Све то, закључује Смиља Аврамов, не предсказује свету период историјског мира.⁷⁹

Показало се да свет глобалне економије није чист и савршен поредак, како се тврдило у доминантном неолибералном дискурсу,⁸⁰ већ процес успостављања глобалног пројекта све више суочава људе са узнемиренним, несигурним непредвидивим и ризичним светом. Креирају се потпуно нове околности, у којима глобализовано друштво може да буде недорасло изазовима и ризицима које намећу социјалне разлике, пренасељеност и тешка оштећења природе, при чему проблем добитника и губитника може да постане ирелевантан.

То је недвосмислено упозорење да еманципаторске потенцијале тог процеса прате многи недостаци и нихилистичке тенденције и ризици, што даје основаност закључку да су неизвесне безбедносне и демократске перспективе света. Све је снажнији утисак да се у процесу глобализације креира свет у којем је све мање слободе, а све више страха и егзистенцијалне несигурности, тј. свет у којем су државе и народи све више упућени једни на друге, али их најчешће руководе различити интереси – једни желе да остваре апсолутно богатство, а други да се изборе за елементарне егзистенцијалне потребе. Мир и безбедност су у таквом контексту тешко замисливи, и још теже оствариви.

Међутим, глобализација са људским ликом није немогућ пројекат. Предуслови за то су јачање одговорности и солидарности глобалних актера, демократизација међународних односа, нова мултиполарна расподела моћи,

⁷⁸ Фукујама, Ф.: *Судар култура*, стр. 21.

⁷⁹ Аврамов, С.: *исто*, стр. 88.

⁸⁰ Бурдије, П.: *исто*, стр. 107.

комплексно и демократско управљање, помирљиво социјално и еколошко управљање глобалном заједницом и одустајање од глобализовања само једног политичког модела организовања савремених друштава и држава.

Литература

1. Павићевић, В.: *Аспекти глобализације*, Досије, Београд, 2003.
2. Хабермас, Ј.: *Постнационална констелација*, Откровење, Београд, 2002.
3. Манделбаум, М.: *Идеје које су освојиле свет*, Филип Вишњић, Београд, 2004.
4. Цирн, М.: *Управљање с оне стране националне државе*, Филип Вишњић, Београд, 2003.
5. Видојевић, З.: *Куда води глобализација*, Филип Вишњић, Београд, 2005.
6. *Global trends 2015*.
7. Хелд, Д.: *Демократија и глобални поредак*, Филип Вишњић, Београд, 1997.
8. Бурдије, П.: *Сигнали светла, прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
9. Покрајац, С.: *Технологија, транзиција, глобализација*, Београд, 2002.
10. Фукујама, Ф.: *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1992.
11. Фукујама, Ф.: *Судар Култура*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.
12. Хантингтон, С.: *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1999.
13. Сорос, Џ.: *Криза глобалног капитализма – угрожено отворено друштво*, Београд, 1999.
14. Friedman, T. L.: *The Lexus and Olive Tree, Understanding Globalization*, Farrar Straus Giroux, New York, 1999.
15. Волерстин, И.: *Опадање америчке моћи*, ЦИД, Подгорица, 2004.
16. Симић, Д.: *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
17. Бек, У.: *Ризично друштво*, Филип Вишњић, Београд, 1992.
18. Стиглиц, Џ. Е.: *Противуречности глобализације*, СВМ-х, Београд, 2002.
19. Чомски, Н.: *Профит изнад људи – неолиберализам и глобални поредак*, ИП Светови, Нови Сад, 1999.

20. Добрковић, Н.: „Балкан и НАТО“, *Међународни односи*, Београд, септембар, 1999.
21. Печујлић, М.: *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.
22. Baylis, J., Smith, S.: *The globalization of World Politics*, Oxford University Press, London, 2001.
23. Аврамов, С.: *Трилатерална комисија, светска влада или светска тиранија*, Идиј, Ветрник, 1998.
24. Кегли, Ч., Јуџин, В.: *Светска политика, тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Београд, 2004.
25. Фридман, Р., Фридман, М.: *Слобода избора, лични став*, Нови Сад, 1996.
26. Вулетић, В.: *Глобализација мит или стварност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.
27. Милашиновић, Р., Милашиновић, С.: *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.
28. Стојановић, С.: „САД, свет и ми“, predavanjeStojanovicS.T01.htm
29. Гиденс, Е.: *Социологија*, Економски факултет, Београд, 2001.
30. Нај. Џ.: *Како разумети међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006.
31. Радојчић, М.: „Дебата о глобализацији“, *Нова српска политичка мисао* (www.nsprm.org.yu/Debate).
32. Фатић, А.: „Садржај и перспективе антитерористичке стратегије САД у другом мандату Џорџа Буша“, *Војно дело*, бр. 4, Београд, 2005, стр, 52.